

МА Андријана Влаховљак, докторанткиња
Филозофски факултет, Универзитет у Београду
andrijana5112@gmail.com

Критичко издање историјске грађе

Интервју са Љубинком Трговчевић Митровић

Приложени интервју са професорком Љубинком Трговчевић Митровић спроведен је 14. новембра 2021. године у Београду. Главна тема разговора односила се на помоћ која је из Београда слата у Сарајево, које је било под опсадом у периоду од 1992. до 1995. године. Професорка Трговчевић је активно учествовала у овим хуманитарним акцијама.

Које антиратне организације су постојале у Београду током ратова у Хрватској и Босни и Херцеговини?

Када су почеле прве назнаке рата, скоро да није било правих антиратних организација. Постојале су политичке организације које су по свом статусу и по ономе што су радиле биле антиратно оријентисане. Пре свега, основани су УЈДИ и Грађански савез који су окупљали спектар људи који су били и против рата и против рушења Југославије, као и против ширења братоубилачке мржње, то јест против ширења мржње према другим народима и народностима у Југославији. Кад је рат почео да се захуктава, тако су постепено почеле да ничу те антиратне организације. Знамо да су већ 1991. године, после демонстрација из марта исте године, почеле да се формирају одређене групе људи које ће заступати идеју да по сваку цену треба спречити рат, јер се видело да се иде у сукобе великих размера. Тако да, када су почеле прве ратне акције, од Боровог села, преко Дубровника, почињу директно да се формирају прве антиратне организације. Тада је створен Центар за антиратну акцију који је у то време водила Весна Пешић и паралелно са њим, читаве јесени у Дому пионира су се организовали скупови људи који су били веома посећени. На њима се расправљало о разним темама против рата и о свему што се тицало будућности тих наших југословенских

простора. Значи да је већ од 1991. године постојао читав низ неких антиратних акција које су, мање-више, биле у оквиру неких организација, али су често биле и ствар појединаца. Рецимо, ја бих хтела да упозорим на неке акције које су тада биле мало примећене, као што је паљење свећа за Миодрага Миленковића. Реч је о оном војнику, младићу, који је био мобилисан и који је одбио да се прикључи једном или другом реду и на крају је извршио самоубиство пуцајући себи у главу. О томе је чак написана и једна књига. Иван Чоловић је баш био ангажован око настанка те књиге. Тада су свеће биле паљене око Председништва и, просто, то су биле акције које су давале подршку младим људима који нису хтели да буду мобилисани и да иду у рат како би се борили против својих до-тадашњих сународника на другим просторима Југославије. Тако да, може се рећи, да је био читав низ акција које су постепено добијале форму и неко право организационо устројство. На пример, из тих састанака који су били у Дому пионира израстао је Београдски круг годину дана касније. Дакле, био је читав низ тих појединачних акција, Жене у црном, УЈДИ, лист *Република* који је био јако ангажован и, наравно, оне акције које је водио Б92 који је у то време имао потпуно другачију улогу у односу на оно што се данас зове тим именом. Б92 је у то време успео да окупи музичаре у циљу да се организује један велики митинг на Тргу републике где су многи људи говорили о актуелним темама, баш у априлу 1992. године када је и почела опсада Сарајева.

Како бисте Ви описали улогу тих антиратних покрета у Београду?

Мислим да су они, у сваком случају, скретали пажњу на то да многи грађани Београда нису сагласни са оним што се дешава. Међутим, треба поменути да је овде реч о потпуно другачијем времену. Када је почео рат у Сарајеву, ми смо једино преко Јутела [Yutel] могли да видимо шта се дешава. Ја сам имала Јутел и ја сам гледала тај пренос када је почело окупљање грађана и када је у Сарајеву почео тај, како да кажем, „рат уживо“. На пример, то смо гледали преко Јутела. Ја се сећам када сам препричавала свом оцу и када сам покушала да му објасним шта се дешава, он није веровао. Дакле, људи нису веровали јер су средства комуникације била неупоредиво слабија него сада. То је било доба када су врло ретки појединци имали компјутер и имејл. Реч је о периоду од пре 30 година када друштвене мреже уопште нису постојале, а када су телевизије биле јако затворене. Дакле, једина могућност грађана Београда да сазнају нешто о томе шта се дешава у Сарајеву је био Јутел – ко је могао да га слуша и ко је хтео да га слуша. Затим Б92, али Б92 је био толико слаба радио станица... Ово су сада екскурси, али ја, иако сам становала у центру Београда, да бих слушала радио Б92 морала сам да ставим неке мердевине близу прозора, па радио апарат на њих, а некада бих могла да га слушам само из кухиње носећи транзистор по кући како бих ухватила сигнал. То су била времена када су биле неупоредиво

мање могућности да се нешто сазна, а ипак је било много људи спремних на антиратне акције, него што би то био случај данас. Вероватно је то било јер људи тада још увек нису могли да верују да до рата уопште може доћи и људи склони миру били су пуни елана, мислећи да још увек могу нешто спречити. После 30 година и свих тих напора видимо да то није било тако једноставно. Медији су били потпуно заробљени. Била је *Наша Борба*, био је Б92, био је Јутел, али је он морао да напусти Сарајево, тачније новинари Јутела, само неколико дана након 6. априла 1992. године, и тада је могућност да се било шта сазна била у потпуности сужена.

Које организације и појединци су се бавили прикупљањем хуманитарне помоћи за цивиле који су живели на подручјима која су била захваћена ратом?

Ја ћу нешто више говорити о Сарајеву. Не могу чак рећи ни да је све било организовано у оквиру организација, али у сваком случају и УЈДИ и *Република* су ту извршили свој велики утицај. Тако да, како је почео рат у Сарајеву, било је много људи који су тамо имали познанике, пријатеље или родбину и они су почели да се интересују и да сазнају шта се тамо дешава. Не могу да се сетим у ком тренутку су тачно укинуте телефонске везе, али врло брзо након почетка опсаде, још у априлу 1992. године, више није било могућности да се директно комуницира са опседнутим Сарајевом. Оно што се врло брзо видело, то је чињеница да у том рату највише страдају цивили који су у самом граду. Неки су наравно успели да изађу и они су нешто могли да нам кажу, али у сваком случају, многи људи које смо познавали су ипак остали тамо и за њих смо знали да су патили. Оно што је тада почело и у чему сам и ја пуно учествовала, то је била могућност да се шаљу неки пакети хране, јер су храна и лекови били оно што је било потребно људима у Сарајеву. Од јесени 1992. године почињу да се организују неке акције, ко би и како могао да достави храну. Знао да је први покушај био преко организације коју је покренуо Гане. Гане је био менаџер Индекса и још неких певача. Он је организовао у пролазу испод Мостарске петље један пункт, где смо ми доносили пакете и онда је он преко Пала успевао да те пакете достави до људи у Сарајеву. Затим је био покушај и цркве да се и она организује, међутим, у Сарајеву је био остао само један свештеник српске православне цркве, сви остали су изашли из Сарајева. Тако да су се организовали неки свештеници који су тада били у пензији, као на пример прота [Крстан] Бијељак који се тада ангажовао да помогне православном становништву. Следеће су биле неке међународне хуманитарне организације и ја сам ту била највише укључена. Пре свега морам поменути Адвентистичку цркву која је, управо зато што је била национално неутрална, успевала да организује да се шаље хуманитарна помоћ у Сарајево, али све те

помоћи су биле ограничене. Имали су ограничен број пакета који су могли да пошаљу и морали сте прво да добијете број са којим бисте добијали кутију у коју бисте спаковали и послали помоћ. Ја сам рођена Сарајка, иако сам живела јако мало у Сарајеву, као беба сам се преселила у Београд, али сам тамо имала родбину и била сам јако заинтересована, имала сам и лични интерес, да се укључим у те акције. Онда сам се сетила да је један наш колега, талентовани историчар радио у АДРИ, звао се Божидар Лазић. Отишла сам код њега, они су били у улици Божидара Ације у Београду (сада је та улица променила име), и успела сам преко њега да се укључим са групом од десетак људи, да будемо њихови помагачи. То је била једна група људи која је била организована на тим пунктовима да прима пакете од грађана, да прегледа шта се у кутијама налази и онда даље да то пакује, то јест да ради као нека контрола и као чиста радна снага. Ми смо то радили и могу да кажем да је то био најинтелектуалнији скуп људи који је радио физичке послове. Са нама је на пример била балерина Јелена Шантић, био је глумац Народног позоришта Мики Мемешевић (он је млађима углавном непознат јер је већ крајем 1993. године отишао у Канаду), било је неколико доктора наука укључујући и мене, неколико доктора књижевности и тако даље. Дакле били смо физикалци са јако високим звањима. [Смех] Ми смо сваки дан долазили у просторије АДРЕ кад је било прикупљање и организовали смо се да скупљамо од људи ту помоћ и да је прегледамо. Било је забрањено да се пакују алкохол, цигарете и кафа, могли су да се шаљу само лекови и храна, то јест нека сува храна која је могла да издржи тај пут, јер се никад није знало колико ће помоћ путовати. То је била конзервирана храна, пиринач, брашно, со, тестенине, пасуљ и таква врста хране јер се, као што сам већ рекла, никад није знало колико ће транспорт да траје. Тако смо ми помагали тим људима да се помоћ пакује и да се шаље у Сарајево, а заузврат ми смо добијали могућност да и ми пошаљемо један број кутија помоћи за наше пријатеље или родбину. На пример, сећам се, једанпут да је мој муж рекао да бих могла да одвојим једну кутију за нашег пријатеља, који је био босански академик, по занимању историчар и ја сам му послала један пакет. Сећам се, после рата када сам га срела, истакао је да није могао да верује да ће у том рату неко њега да зове и да ће неко из Београда баш њему да пошаље пакет. Рекао ми је да су он и жена само плакали када су отворили пакет, који је, као и сви, био веома сиромашан. Зашто су пакети били сиромашни? Па, зато што смо и ми били сиромашни... То је период 1992. и 1993. године када је у Србији била огромна инфлација и када су радње у Београду биле потпуно празне, па је било тешко да било шта купимо. У међувремену смо се организовали и пронашли смо где шта има да се купи. Једанпут је једна моја пријатељица, која је била мало богатија (јер је увек имала бензина, а ми остали смо бензин чували за не дај боже), сазнала да у Гроцкој има распродаја конзерви са компотом од брескви. Она је отишла и

за све нас набавила ову намирницу. Тако да, чим бисмо сазнали да у граду има неко место где је могуће купити храну која може да се пошаље у Сарајево ми бисмо покушали да је набавимо, јер смо знали да онима који живе у Сарајеву то много значи. Када сам после рата причала са људима из Сарајева, они су и сами напомињали колико им је значило то што су добијали пакете хуманитарне помоћи од пријатеља из Београда.

Које су биле потешкоће са којима сте се сусретали и да ли је било неке врсте саботирања ових акција?

Оно што сигурно знам, то је да многи пакети које смо послали, никада нису стигли. Пакети који су се слали из Београда обично су стизали до Пала или до Источног Сарајева, и ти први пакети које смо ми слали, посебно они које је „Добротвор“ Српске православне цркве организовао, никад нису стигли до оних којима су били намењени, и ја не знам где су они завршили. Међутим, ништа са сигурношћу не могу да кажем, јер ми тада нисмо имали комуникацију са онима којима смо те пакете слали, углавном бисмо све то много касније сазнали. Често смо и преко иностранства сазнавали да ли су им пакети стигли или не, јер би они јавили људима који су живели, на пример у Италији или Америци, па би онда они (ови из Италије и Америке) звали нас да нам дојаве да ли су ствари стигле или нису. У сваком случају, то су биле само неке тешкоће. Друго, није било баш згодно бавити се оваквим хуманитарним радом у то време, када Шешел витла по Београду, када се рат већ захуктао, када су сви Муслимани, сви Хрвати, дакле католици, Албанце да и не помињем – сви су они непријатељ, а ви радите за једну црквену организацију, једне верске деноминације, која није омиљена у српском народу. Прво, требало је тамо се појавити и радити са њима. Међутим, тој екипи са којом сам ја сарађивала било је јако важно да помогне и сви смо радили тамо пуног срца. Онда је врло брзо, кад је основан и Центар за културну деконтаминацију, направљена и једна изложба која је говорила и о тим београдским хуманитарним акцијама помоћи Сарајеву, али је на неки начин и показивала како се живело у Сарајеву. Тамо су биле изложене и неке порукице које су стизале, затим ти најједноставнији рецепти шта се, на пример, све може скувати од сушеног грашка и сочива, или шта се може направити „од ничега“, да тако кажем. Тако да, могу рећи, да је било добро што су се наше акције шириле упркос свим потешкоћама. Имали смо и групу која се звала „Живети у Сарајеву“ и ми смо се често састајали, тражећи могућности шта се још за Сарајево може урадити. Имали смо чак и свој беџ и ја сам носила тај беџ.

Које организације или појединци су били везе у Сарајеву које би даље дистрибуирале помоћ до оних којима је она била намењена?

Већ сам поменула да су ти камиони из Београда долазили у Источно Сарајево или на Пале. Онда би се радило на томе да се обавесте људи којима су пакети стигли у тој тури, да ће у то и то време њихова кутија бити на неком одређеном хуманитарном пункту у Сарајеву.

Колико је времена требало да пакет из Београда стигне до некога ко је живео у Сарајеву?

Ух, то је сигурно било и по две-три недеље, како када. Тај транспорт је јако дуго трајао, зато у пакете није могло да иде ништа од намирница што је било кварљиво, већ само конзерве и те суве ствари, суви грашак, сочиво, пасуљ, пиринач. То су биле ствари које смо слали. А и рекла сам Вам, овде је била инфлација, рафови су били потпуно празни, вероватно сте и гледали те слике. Јер ми смо имали потпуно празне продавнице и нама је било ужасно тешко да све то набавимо. Ја сам са супругом 1. фебруара 1994. године отишла на два месеца у Немачку, јер су неке колеге мало покушале да нас извуку из ове ситуације. Замислите колико смо ми били опседнути конзервираном храном, када смо тамо први пут ушли у самопослугу искључиво смо купили конзерве, а имали смо у понуди све друго свеже и месо и воће, али та навика да имате нешто конзервирано ради рата се толико усадила у нас, да нам је требало доста времена да се одвикнемо од те лоше навике. [Смех] То су биле ужасне године. Сећам се, то је био крај 1993. године, пред сам дочек Нове године, ја сам ишла по мужевљево плату да бих је одмах искористила. Тада је мој муж био шеф катедре, редовни професор, узела сам његову плату која је била овако дебела [руком је показала колики је слог новчаница то био] и сјурила сам се са Филозофског факултета на Зелени венац да нешто купим, а то су била јаја која су нам била потребна. Тада сам видела да од те читаве плате једног шефа катедре ја могу да купим осам јаја. Пошто никад до тада нисам куповала јаја на комад ја сам се извинила продавцу и рекла да имам новца само за осам јаја. [Смех] Он ме је тада погледао и рекао: „Госпођо, људи купују некад и само једно.“ Дакле, ја сам била јако богата што сам за плату једног редовног професора могла да купим чак осам јаја. Знате, ово је само још једна епизода која говори о томе колико нам је било тешко да у таквим околностима несташнице прикупљамо и хуманитарну помоћ за људе у Сарајеву. То су биле те године...

Која ситуација из тог периода Вам је остала у сећању као најупечатљивија?

Сећам се... Да, шта ми падне на памет? Падне ми на памет та јурњава за производима, за храном, за тестом, за брашном и то стално обавештавање где

шта има да да се купи. Онда та стална глад за информацијама, ми нисмо имали информације и онда и нисмо могли много. Ја сам, на пример, имала мејл, али нисам могла тим путем да допрем до Сарајева, већ увек посредно. Рецимо, врло често сам користила везу преко Рима да сазнам шта се тамо дешава. Такође, мислим да је та солидарност, која се тада показала, на неки начин и плод тога што ми у Београду нисмо били уморни од рата. Постојала је Југославија, и то социјалистичко друштво у ком смо живели учило нас је емпатији. Још од најранијег детињства, од школе смо се учили да помажемо и да радимо скупљајући новац за Црвени крст и тај осећај је био негде у нама. Дакле, ја се сећам тог времена баш по тој солидарности, бар неких од нас који смо желели да помогнемо другима.

Када се данас присетите тог времена, како се осећате?

Лично мислим да сам урадила онолико колико сам могла. Као што сам већ рекла, пошто имам родбинске везе са Сарајевом, јако велики број људи је прошао кроз наш стан, тражећи помоћ или смештај за неко кратко време. Једна од најтужнијих сцена ми је била када су ти млади људи који су бежали из Сарајева, онда бежали и из Србије. Сећам се у једном тренутку 1993. године, код хотела Парк на Калемегдану су кретали аутобуси за Мађарску који су возили наше људе. У једном тренутку сам имала пет врло младих, факултетски образованих блиских рођака у само једном аутобусу. То су биле те ситуације којих се увек сећам са великом тугом и са неким сентиментом. Сва срећа је што су, на крају, сви ти људи који су отишли успели да се снају и живи су и здрави, али истовремено то је период када су и многи моји пријатељи и рођаци страдали у Сарајеву. Не знам шта да кажем... У сваком случају, врло ми је тужно када мислим о том времену, а мислим да сам лично урадила колико сам могла. Наравно да ми ни у једном тренутку није било жао, можда сам чак могла и више, али у том тренутку вероватно не.

За крај, да ли имате још нешто да додате?

Па, рецимо, био је диван тренутак када су бивши градоначелници Сарајева долазили у Београд, то је било мало касније, после рата. Били су у посети листу *Република* и Грађанском савезу. То су били јако леви тренуци. Онда се сећам оног дивног концерта крајем априла 1992. године на Тргу републике, Римтутитуки је наступао, и те песме које су певали, та солидарност са људима у Сарајеву... Културне сцене Сарајева и Београда су тада биле веома повезане, поготово на пољу музике и позоришта. То су заиста били леви тренуци када су грађани Србије и Београда мислили на своје сународнике, не као на непријатеље, већ као на блиске.

Хвала Вам.